

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.8082094>

Accepted: 19.06.2023

Kadın Âşıklarımızın Ağıtları

Laments of Women Minstrels

Sibel KARADENİZ YAĞMUR

Gaziantep Üniversitesi

sibelkaryag@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2276-6616>

Özet

Şair ve âşıklarda görülen "ağıt yakma" geleneği Türk milletinin tarihi kadar eskidir. Makalemizde ağıt yakma geleneği ile ilgili bilgi verecek ve ağıtlarının kadın âşıklarımız tarafından hangi durumlarda icra edildiği üzerinde duracağız. Makalede değerlendirdiğimiz âşık ve şairlerimiz sırasıyla Makbule Leman, Yaşar Nezihe (Bükülmez). Nigâr Hanım, İhsan Raif Hanım, Şükûfe Nihal, Emine Hanım, Hasibe Ramazanoğlu, Hasibe Hatun, Dudu Karabıyık, Âşık Derdimend (Fatma Oflaz). Fatma Behice Batur, Ozan Şah Turna, Aşık Sürmelican (Kaya), Gülhanım Yıldırım, Hatçe Ana, Hatice Şahinoğlu, Dikmenli Emine Şener, Kamanlı Âşık Emine Bacı, Âşık Fatma İnan, Pîr Sultan Kızı Sanem, Âşık Kevser Ezgili, Âşık Ayşe Çağlayan, Âşık Yeter Yıldırım, Âşık Gülhanım Yıldırım, Âşık Nurşah (Durşen Mert) . Ülkemizde son Yüzyılda yaşamış ve yaşayan Kadın âşıklarımız, kendilerini çok etkileyen acı olaylar karşısında ağıtlar söyleyerek bu geleneğin yaşatılmasında katkılar sağlamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Ağıtlar, Kadın Âşıklar, Şairler.

Abstract

The tradition of lamenting is as old as the history of the Turkish nation. This article aims to explain the tradition of lamentation and focus on the places where lamentations were performed by female minstrels. Investigated Minstrels and Poets are primarily Makbule Leman, Yaşar Nezihe (Bükülmez). Nigâr Hanım, İhsan Raif Hanım, Şükûfe Nihal, Emine Hanım, Hasibe Ramazanoğlu, Hasibe Hatun, Dudu Karabıyık, Âşık Derdimend (Fatma Oflaz). Fatma Behice Batur, Ozan Şah Turna, Minstrel Sürmelican (Kaya), Gülhanım Yıldırım, Hatçe Ana (Hatice Şahinoğlu), Dikmenli Emine Şener, Kamanlı Minstrel Emine Bacı, Minstrel Fatma İnan, Pir Sultan's Daughter Sanem, Minstrel Kevser Ezgili, Minstrel Ayşe Çağlayan, Minstrel Yeter Yıldırım, Minstrel Gülhanım Yıldırım, Âşık Nurşah (Durşen Mert). Women minstrels and poets who lived in the last century in Türkiye have contributed to the survival of this tradition by lamenting the painful events that affected them very much.

Keywords: Laments, Women Minstrels, Poets.

Giriş

Şâir ve âşıklarında görülen "ağıt yakma" geleneği Türk milletinin tarihi kadar eskidir (Köksal, H). Ölenin arkasından ağıt yakmak ve ağıtçılık ilk şiirlerde başlıca muhtevayı teşkil eder. Hunların topraklarını kaptırması üzerine söylenen ağıt ve Divanü Lûgati't Türk' te Alp Er Tunga için söylenen ağıt bu ilk örnekler arasındadır (Köksel, B). Ağıt söyleyen ilk kadın tiplerini ve söyledikleri acı ihtiva eden şiirleri Dede Korkut'ta görürüz. Dirse Han'ın hatununun oğlu Boğaç için söylediği acı ihtiva eden şiir bu bakımdan ağıt özelliği gösterir. Manas'ın ölümü üzerine eşi Kanıkey, Manas'ı kaybetmenin acısını dile getiren bir ağıt söylemiştir. Ağıtçılık, manicilik, türkü yakma ustadan öğrenilmektedir. Bu ustalar çoğunlukla anne, nine, hala, teyze gibi ailede doğaçlama olarak ağıt, mâni söyleyen aile üyeleridir. Burada genetik yatkınlık ve ağıtçıları dinleme önemli olmaktadır (İnan: 155; Köksel, B).

Ağıt denilince ilk ölüm üzerine ağıtlar akla gelirse de bunun dışında, kına gecelerinde söylenen ağıtlar, gelin övmeleri üzerine söylenen ağıtlar, sosyal olaylar üzerine söylenen ağıtlar, savaşlar ve baskınlar sonucu söylenen ağıtlar, savaşa gidenler üzerine söylenen ağıtlar, hastalık üzerine söylenen ağıtlar. Çeşitli sebeplerle gurbete gidenler üzerine söylenen ağıtlar. Gurbete gidenlerin geride kalanlar üzerine söylediği ağıtlar, sevgililerin veya eşlerin birbirlerinden ayrılması üzerine söylenen ağıtlar, vefasızlık üzerine söylenen ağıtlar, üzerine kuma gelen kadınlar üzerine söylenen ağıtlar, eşkıyalar üzerine söylenen ağıtlar, evlatsızlık üzerine söylene ağıtlar, haksızlığa uğrayanların dertlerini dile getiren ağıtlar, hapis yatanların dertlerini dile getiren ağıtlar, hayvanlar üzerine söylenen ağıtlar, insanlar üzerine söylenen mizahî ağıtlar, doğal âfetler üzerine söylenen ağıtlar, ağaçlar üzerine söylenen ağıtlar, sular üzerine söylenen ağıtlar, çeşitli yiyecekler üzerine söylenen ağıtlar, alacak para üzerine söylenen ağıtlar, mekânlar üzerine söylenen ağıtlar (Temiz. M, 2005).

Materyal Method

Makalemizde ağıt yakma geleneği ile ilgili bilgi verecek ve ağıtlarının kadın âşıklarımız tarafından hangi durumlarda icra edildiği üzerinde de duracağız. Ülkemizde son Yüzyılda yaşamış ve yaşayan Kadın âşıklarımızın, kendilerini çok etkileyen acı olaylar karşısında söyledikleri ağıtları internet ortamı, kitap ve indeksli makaleler taranarak incelenecek ve ağıtlarından örnekler verilecektir. Ağıtlarından örneklere vereceğimiz âşık ve şairlerimiz sırasıyla Makbule Leman, Yaşar Nezihe (Bükülmez). Nigâr Hanım, İhsan Raif Hanım, Şükûfe Nihal, Emine Hanım, Hasibe Ramazanoğlu, Hasibe Hatun, Dudu Karabıyık, Âşık Derdimend (Fatma Oflaz). Fatma Behice Batur, Ozan Şah Turna, Aşık Sürmelican (Kaya), Gülhanım Yıldırım, Hatçe Ana, Hatice Şahinoğlu, Dikmenli Emine Şener, Kamanlı Âşık Emine Bacı, Âşık Fatma İnan, Pîr Sultan Kızı Sanem, Âşık Kevser Ezgili, Âşık Ayşe Çağlayan, Âşık Yeter Yıldırım, Âşık Gülhanım Yıldırım, Âşık Nurşah (Durşen Mert) olarak yazılacaktır.

Bulgular Tartışmalar

Ağıt yakmak, binlerce yıldan günümüze ulaşan bir gelenektir. Eğer ağıt yakılmazsa, ölenin ardından ağlanmazsa ölenin acısı insanları boğar. Ölü ardından ağıt yakma geleneği sürmüş ve ölü evinde toplananların duygularını arttıran "Ağıtçı Kadınlar" veya "Aşık Bacı" adında ağıtçılar bulunmuştur (Makal). Halk edebiyatının önemli bir Bölümü olan ağıtların, birçok kişinin duygu ve düşüncesini yansıttığından çoğunlukla anonim olduğu görülür. Ağıtlarımızda çoğunlukla ana sesi vardır (Makal ve Manya 1-2).

Ağıtlar insanlığın ortak değeri olarak tarih boyunca devam etmiştir. Ölüm, ayrılık gibi olayların sonucunda çekilen acılar karşısında duygular ağıtlarla ifade edilmiştir (Öger, Adem. 2006). şükrü Elçin (1) Ağıtları “İnsanoğlunun; ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığı kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türküler” olarak tanımlamaktadır. Anadolu’da ağıtçı Kadınların bu gelenek içinde olduğu ve cenaze evinde ağıtlar yaktıkları ve kadın âşıkların da ağıt yaktığı görölmektedir (Öger).

Bu makalede son Yüzyılda ölkemizde yaşamış günümüz âşık ve şairlerinin kendilerini çok etkileyen acı bir olay karşısında söyledikleri ağıtlardan bahsedilecektir.

Makbule Leman’ın görme bozukluğu ve diz ve kemikleri ile ilgili sorunları olduğu bilinmektedir. 1895’ den itibaren hastalık iyice artar. Makbule Leman kendi hastalığına ağlarken duygularını ağıt yakarak şöyle ifade eder:

Yaşatıyorsun ya Rab.
Ben hazanda karanlık mezar içinde,
Kalbin hissiyattan kalacak sanır idim.
Baharı bir azab ı elim içinde geçirdim ise de
Meğer benim için hazan içinde bahar olacakmış (Uğurcan).

Eşi Mehmet Fuad, Zevcemin Kabrini Ziyaret’ de şöyle ağıtlar yakar:

Yandın, eridin tevekköl ettin
Sen bunlara hem tahammöl ettin.
Bir faide vermedi devalar
Bi-faide kaldı itinalar
Celbeylediğim bütün etibba
Eylerdi bana vahamet ima’ (Uğurcan).

Yaşar Nezihe (Bükölmez) annesini küçük yaşta kaybetmenin üzüntüsü ile duygularını ağıtlar yakarak şöyle ifade eder:

Ben mâder için ederken efgân
Olmakta semâ benimle giryân
Artmaktadır iştiyâk-ı mâder
Lakin ebedî firâk-ı mâder

Ya Rabbî yakışmıyordu ölmek
Ben varken o toprağa gömölmek (Tatar: 71).

Yaşar Nezihe, küçük yaşta ölen çocukları Sedat ve Suat için şiirlerinde şu ağıtları yakmaktadır (Tatar: 74).

Ey gonca iken hâke düşen nazlı çiçekler
Mahvoldu size verdiğim âh bunca emekler
Etmez müteselli beni güller kelebekler
Ağlar sanırım hâlime göklerde melekler

Gelmez melekü'l-mevt orda bilmem ki ne bekler”

“Arzu-yı İntihâr” isimli manzumesinde dünyada terk edemediği oğluna şu ağıtla seslenir:

Berâber eyleyelim gel seninle terk-i cihân,
Kalıp da arkama etme demâdem âh u figân,
Ademde rûhunu hüznünle eyleme giryân,
Ne çare dest-i kaderden halâsa yok imkân,
Sürünmeden ise böyle sefil ü ser-gerdân,
Belâ-yı dehre siper olmadan ölüm âsân (Bükülmez: 234-236 ve Tatar: 74).

Nigâr Hanım’ın Aks-i Sadâ (1899), isimli şiir kitabında hüznü yılların sonunda, çocukları için yazdığı şiirler, anne ve babasından sonra yazdığı ağıtlar vardır. “Gecikmiş Akasya” şiirinde şu ağıtları seslendirmektedir:

Küçük küçük o vüreykât ahzâra bürünüb
Gehî iyân oluyorsun, zaman zaman mahfî,
O şekl-i hâs ile bu çeşm-i hayrete görünüb
Giden refikaları yâd eder gibi mahvî
Bir ihtizâz oluyorsun o tarz ile güyâ.

Niçün gecikdin ey üşkûfe-i rakik ü hazin?
Nesime bir daha mı intizâr için bu karâr?
Bu ihtiyâc-ı müberhen, bu iftikâr-ı güzün
Onun şu bûsiş-i nerminine bütün der-kâr;
Sevin nevazişine; çünkü son tecellîdir.
Zevâle düşdüğün anda büyük tesellidir” (Demirdağ:371).

Şair ölüm karşısında ağlamayı tercih ederek bu ağıtları şiir haline getirmektedir:

Bugün vücûd nedendir, yarın neden yokluk?
Hayâta bâ'is olan bu nefes nedir acaba?
Bunu düşünmede câ'iz değil denir çokluk,
Kabâhat olmasa da anlaşılmaz emr-i Hüdâ.

Ayrıca Nigâr Hanım’ın mezar tablolarıyla dolu şiirleri de dikkat çekmektedir:

Mezara şimdi tahassürle girye-nâkım ben
Mezâr! Piş-i nazârımda o siyeh toprak;
Hayâl ü fikrimi işgâl eden bütün medfen;

Mezâr, mevki-i mâder, ne fikr-i dehşet-nâk!
Mezâr, sakın ve sakit, hakikat-i dehhâş
Şu bir avuç kemiğe sende fikr-i istimplâk;
Nedendir, âh! Ey hâk-zâr-ı sine-hırâş?

Mezâr, canımı ateşlere eden ilkâ
Mezâr, oldu benim şimdi matmah-ı nazarım;

Mezâr, validemi eyleyen bugün ihfâ,
Niçün beni sana isâl etmiyor kaderim?

Hayat düştü nazardan bütün heyhât!
Ne sûd olur bu devam-ı azâb-ı mübremden? (Nigâr Hanım: 285; Demirdağ: 38).

Nigâr Hanım da mersiyelerinde ölenin ardından hissettiklerini dile getirmiştir. Nigâr Hanım'ın 9 yaşında ölen kardeşinin ardından mersiye, Efsûs (II. Kısım)'da yer alır (Demir: 74-75):

Ey ecel, ey kanlı aldın sen yegâne dâderim
Âh bilmem ki niçün kâsd etdin ol nâzik tene

İhsan Raif Hanım'ın çocuk yaşında zorla evlendirilişine ve kendisini bekleyen karanlık geleceği kâğıda haykırarak şu dizelerle döker:

Kimseye etmem şikâyet; ağlarım ben halime
Titrerim mücrim gibi baktıkça istikbalime
Perde – i zulmet çekilmiş korkarım ikbalime
Titrerim mücrim gibi baktıkça istikbalime...(www.edebiyathane.com)

Çok kısa süren ikinci evliliğini eşi Şahabettin Süleyman'ın İspanyol gribine yakalanarak İsviçre'de vefat etmesi üzerine ağtılarını "Söyletme" isimli şiirinde şöyle seslendirir:

Aşk rüya imiş gördüm, uyandım;
Muhabbet baki kalacak sandım;
Beyhüde yere ateşe yandım;
Bu acı bana ölümden beter.

347

Şükûfe Nihal'e karşı beslediği yasak aşk uğruna Osman Fahri intihara teşebbüs etmiş, aklını yitirmiş ve henüz yirmi dokuz yaşında iken, Şükûfe Nihal'in adını sayıklayarak dünyaya veda etmiş ve Şükûfe Hanım'ın hayatında da ağır bir travma etkisi bırakmıştır. Şükûfe Nihal 1931 tarihli "Yakut Kayalar" romanında evlilikte ruh arkadaşlığı fikrini açıklar ve aile baskısını eleştirir. Romanda, Osman Fahri ile neden bir araya gelemediğini belirtirken bu yükün ağırlığı ile şöyle ağtılar yakar:

"Seneler... Kaba, bayağı, ruhsuz, şuursuz seneler...
Onun ve benim arama girdiniz, aramıza yığın yığın küller yığdınız.
Ve siz, kaba, bayağı, ruhsuz, şuursuz insanlar!
Ben ondan sizin için ayrıldım.
O, sizin yüzünüzden öldü.
Onu ben öldürdüm, onu bana siz öldürttünüz." (Çetindaş: 155-169).

Şem'î'nin torunu olan ve Şem'î'nin Kızı veya Hacı gibi mahlâslar kullanan Emine Hanım'ın Ahmet, Cevdet ve İsmail adında çocukları olduğu Ahmet'in erken yaşta vefat etmesi üzerine Emine Hanım, acısını ağıt türüyle dile getirdiği bilinir.

"Benim derdim gibi dert yok

Meğer bir bir beyân etsem
Ölürsem ağlayanım yok
Meğer kendim figân etsem

Benim derdim gibi derde
Giriftâr olmasın kimse
Ko ben derdimle yanayım
Haberdâr olmasın kimse.” (Yeniterzi:92).

Hasibe Ramazanoğlu (1860-1949) Adana'da 13 yaşında Hazım Efendi ile evlenir; Müzeyyen, Pakize, Kadriye, Ekrem, Mürşide, Hakkı ve Sıdika adlarında yedi çocukları olur. Kızı hastanede vefat ederince ağıtlar yakar (Çınar 30):

“Gonca gülüm açılmadan soldu mu
Hakk'ın emri heman yerin buldu mu
Annesine hasret giden meleğim
Senin ile boş mezarlar doldu mu”

Hasibe Ramazanoğlu Atatürk'ün ölümü üzerine ağıt yakarken duygularını şöyle ifade eder: (Sümbül: 556).

Bakınız ben ne oldum
Boşalmış iken doldum
Bu gece uykum kaçtı
Atama neler buldum

Bir güneştin soldun mu?
Boş yerlere doldun mu?
Her yere hükmederken
Hak emrini buldun mu?

Kollarını kaldırdı
Düşmanına saldırdı
Viran olmuş yerleri
Türklerle doldurdu

Atatürk'ü gördünüz mü?
Melül mahzun döndünüz mü?
O muhterem Vücudu
Yerlere gömdünüz mü?

Sendeki sağlam yürek
Oldu ulama direk
Emredersin Gazipaşa
Hâkî payene yüz sürekl

Kattın geceyi gündüze
Uyku koymadın göze
Bu Ramazan Bayramı
Bayram değil Matem bize

Temizdi vicdanı kanı
Kan ağlattın cihanı
Atatürk bakıverse
Titrerdi düşmanı

Kalbime oklar saplandı
İçimde ateşler yandı
Amerika, Avrupa
Cenazeye toplandı

Gitti gelmez yerlere
Artık geçmez ellere
Atatürk'ün erliği
Sürecektir mahşere

Hasibe Hanım'ın hastanede vefat eden kızı için ağıt yakarak şöyle seslenir (Çınar: 30):

Burası mı garip hastahanesi
Hani hastaneden çıkmıyor sesi
Açıverin biraz yüzün göreyim
İşte benim o hastanın annesi

Gonca gülüm açılmadan soldu mu
Hakk'ın emri heman yerin buldu mu
Annesine hasret giden meleğim
Senin ile boş mezarlar doldu mu

Çukurovalı Hasibe Hatun (1885-1945) ağıtçı olarak bilinmektedir. Yaşar Kemal "Ağıtlar: Folklor Denemesi" kitabının önsözünde (Kemal, 2014) ağıtları 1939-1942 yılları arasında başladığında ve doğduğu köy, ölümlere ağıtlar yakılan Gökçedam köyüne gittiğini belirtir. Çukurova'da Avşarlarda ağıt geleneğinin olduğunu kendi köyünün kızlarının bu ağıtları Avşarlardan öğrendiğini açıklar. Toroslarda Maraş andırın ilçesi Gökahmet köylü iki kız kardeşin yaşadığı, birisinin adı Hasibe Hatun ötekinin telli hatun olduğunu ve Hasibe Hatun'un Kadirli'den Mustafa ağa ile evlendiğini belirtir. Bu kardeşlerin ağıtları ile len kişilerin sanki sağlığından daha çok saygı gördükleri ortamlar olarak belirtir. Hasibe Hatunu ziyaret eder ve Hasibe Hatun için hem âşık hem de iyi bir ağıtçı olarak bahseder. Hasibe Hatun'un hem kendi hem de başkalarının ağıtlarını yazar.

Hasibe Hatun ağıtçıdır, ancak o, her ölüye ağıt yakmaz. Kadirli'de Coşkunzade Hacı Musa Ağa'nın ölümünde ağıt yakmak istemez ısrar üzerine şu ağıdı yazar:

Ben yalnız ağlayamam

Hatun beraber ağlasın
Gayrı Ağa'nın sırası
Allah ırrahmat eylesin.

Yüksek kaldırım salını
Gitsin görünü görünü
Allah nazardan saklasın
Bir oda dolu torunu.

Hasibe Hatun, kızı Hayriye'den sonra kızı Hatice'yi kaybeder ve şu ağıdı seslendirir:

Öksüz dedirmem yavruma
Halay çekeceğim biraz
Hayriye'mi biliniz mi
Yüz gülgülü dudak kiraz

Vallahi yalan değilim
Bir kız yitirdim birinci
Hayriye'mi biliniz mi
Dudak kiraz dişler inci

Pırtısı bohçada solan
Cehizi sandıkta kalan
Kimise karşıma çıksın
Nişanlıyken kızı ölen

Aman çatladım çatladım
Dört bohçayı bir katladım
Benim analığım batsın
Çehiz sandığı kitledim

Abdullah'a bir şey demem
Onun da akılı şaştı
Kızımın Salı gelince
Sağmeninen doldu taştı

Andırın'dan atlı geldi
Düğün kurun edin ziynet
Amanın düğün mü kurdum
Top top olmuş bakar millet

Dostum olanlar görmesin
Ben usandım kara yastan
Bekir'in eline verdim
Kara manto pembe fistan

Sürmedi dünya demini
Almadı gönlüm gamını
Hatice diye çağırdım
Vermedi atın gemini (Arslan).

Dudu Karabıyık Âşık Seyrâni'nin torunu İdris'le evli ve üç çocuğunun hayatını kaybetmesi ardından birçok şiirler yazmıştır. (<https://sites.google.com/site/>)

Babamız Seyrani neslimiz ulu
O içmiş pirinin elinden dolu
Bize o gösterdi hakikat yolu
Bu yolda yürüyen kervanımız var

Aşık Dudu der ki yanıyor içim
Mevla'm her kuluna vermiş bir biçim
Üç yığidin Hakk'a gönderdim göçün
Dünyadan ahrete devranımız var

Ölen oğulları için söylemiş olduğu ağıtlardan:

Sait için:

Makineye bindirdiler
Develi'ye indirdiler
Oğlun ile bayram diye
Eller beni kandırdılar

Develi'nin yolu bayır
Yine yandım cayır cayır
Ne ettim Allah'ım sana
Ha biraz da beni kayır

Çatıldı mı ocak taşı
Yandı ciğerimin başı
Acep buluştu mu ola
Sayid'imın nazlı eşi

Mehmet için:

Sana n'oldu bana n'oldu
Açılan güllerim soldu
Elin kızı yas mı tutar
Anan ciğerini yoldu

Erciyes'in güney yüzü
Gün değerse erir buzu
Tez gel ağ Mehmed'im tez gel

Durmaz gider dayın kızı

Abdullah için

Kara palto tırnağında
Kendi zabıt örneğinde
Böyle yiğit töremedi
İdirisler derneğinde

Susuz yerde söğüt bitmez
Bitse de şıvgının atmaz
Öksüzlükten kurtuldum ya
Yetimlik serimden gitmez

Evimizin üstü harman
Kalmadı dizimde derman
Abdullah Mehmet gelirse
Anan size olur kurban

Aşık Dudu söyler geçer
Şu dünyada kaldım naçar
Çok dertlere oldum duçar
Yanarım tütünüm tütmez (<https://www.ozanlarodasi.com>)

Âşık Derdimend (Fatma Oflaz (1894-1980))'in dertliliği beş yaşlarındayken babasının genç bir kızı kaçırap Derdimend'in annesi Zeynep'in üzerine eve getirince başlıyor. Üvey anasının yanında her türlü zulmü görür. On beş yaşındayken evlendirilmiş ve üç çocuk doğurmuştur. Kocasını cephelerin birinde şehit olmuş ve künyesi gelmiş. Fatma Oflaz o günlerini şöyle anlatmıştır:

Uzun süre döğündüm, dizden oldum.
Ağladım, gözden oldum.
Belki avunurum da unuturum diye,
Bir yıl sonra Hacı Yusuf ile evlendim.

Gerçekten Fatma Oflaz'ın sol gözü görmez olmuş. Kimsesizlikten malını mülkünü de elinden almışlar. Mehmet Emin'den olan üç çocuğu salgınlara, yokluklara dayanamamış ölmüş. Hacı Yusuf'tan da yedi çocuk doğurmuş. Bunlardan yalnız biri sağ kalmış (Özdemir).

İki senelik köy okulu tahsili alabilen Fatma Behice Batur (1910-1987), şiirler ve ağıtlar yazar, köylerdeki ve şehirdeki şairler meclisine katılarak şiirlerini okurdu. Âşıklığa başlamasında annesi Ayşe Hanım'ın da ağıt yakıcı olması etkindir. Babasının mezarını yıllar sonra ziyaret şu ağıtı seslendirir:

Uzaktan göründü bir ova yazı
Düştü yüreğime incecik sızı
Orada mezarlar hep dizi dizi
Babamın mezarın görmeye geldim

Buram buram yağan karlar erimiş
Cıgıl cıgıl akan sular kurumuş
Yıkılmış taşları yosun bürümüş
Babam duvarını örmeye geldim

Gelemiyorum uzak menzil arası
Deşiniyor yüreğimin yarası
Ziyaret der isen işte burası
Taşına yüzümü sürmiye geldim

Yayla yeri serin serin esiyor
Karşı dağda kurtlar kuşlar susuyor
Acı ölüm ümitleri kesiyor
Fâtiha okuyup vermiye geldim

Behice de der ki acı söyledim
Ciğerimi yaktım dağladım
Ata hürmetine gönül bağladım
Şu coşan kalbimi yormuya geldim (Çınar: 38).

Çocuk yaşta hastalıklarından gözlerini kaybeden, tedavisi için onu doktora götüren babasına “Ben göz değil, saz istiyorum” diyen Ozan Şah Turna, ilk plağında yer alan eserinin son dörtlüğü:

353

Şah Turna'nın felek yaktı özünü
Üç yaşında aldı iki gözünü
Göremedi ay-güneşin yüzünü
Dünya başa zindan dar turna turna (Çınar: 53).

Şah Turna, kızı Şafak Melodi Ağdaşan'ı 2021 yılında vefatı ile çok üzülür. Şafak Melodi Ağdaşan'ın ardından Halk Ozanı Karamanlı Nevzat ağıt yakar;

Yaban ellerinde bizden sesleri,
Duyuran Melodi oldu Ağdaşan.
Acıya döndürdü bizde hisleri,
Şafak iken gitti, soldu Ağdaşan.
Halkın dertlerini yazan kızıydı,
Çok iyi yetiştii, özen kızıydı.
Yüreği yaralı ozan kızıydı,
Şiar'lı ses veren dildi Ağdaşan.
Sonsuzluğa göçtü kültür elçimiz,
Sinema, dizide ad kaldı temiz.
Şiire, türküye doyamadık biz.
Sanat bahçesinde güldü Ağdaşan.
Şah Turna yaralı, sazi inliyor,
Ağıtlar yakıyor, ağıt dinliyor.

Nevzatlar acıyı görüp anlıyor,
Gurbet elde mahzun kaldı Ağdaşan. (<https://diegazete.de>)

Aşık Sürmelican (Kaya), evlendikten on beş gün sonra kocası kuma getirir. On yıl ana babasını göremeyen Sürmelican 'ın dertleri üst üste artar (Çınar). "Yâr Derdi" adlı ağıt tarzı şiirinde duygularını ifade ediyor:

Dolaştım dünyayı yorgunum yorgun,
Ana derdi sıla derdi yâr derdi.
İnsan sılasından olur mu sürgün?
Ana derdi sıla derdi yâr derdi.

Ömrümü paylaştım dertler ortağım,
Sararmış dökülür dalım yaprağım,
Çatlamış kurumuş gönül toprağım,
Ana derdi sıla derdi yâr derdi.

Sürmelican kaderime kızarım,
Ağlar bir ummana dalar yazarım,
Ben derdime tüccar, gurbet pazarım,
Ana derdi sıla derdi yâr derdi. (<https://corum.ktb.gov.tr/>)

Aşık Gülhanım Yıldırım'ın, kadın olmanın getirdiği yükümlülükleri anlattığı, toplumsal cinsiyetin dizelerine açıkça yansıdığı, ataerkil toplum yapısını ve erkeğin bu yapı içerisindeki tutumunu dile getirdiği "Feleğin Sillesi" şiirinden: (Çınar: 68)

Gelin ağlar gelin bakın halime
Feleğin sillesi bana da vurdu
Kadınım ya gücüm yetmez zalime
Kimi ezdi geçti kimi de sürdü

Bir yaşında iken düştüm beşikten
Sakat kaldım hotum ile aşıktan
Gözü yaşlı gelin çıktım eşikten
Kimi bozdu geçti kimi de serdi (Kaya: 69-84 ve www.turkuler.com).

Hatçe Ana, Hatice Şahinoğlu (1930 / ö. -) Hasan isimli oğlunu genç yaşta yitirmiştir ve oğlu için ağıtlar yakmıştır. Âşığın şiirleri oğulları (Ahmet, Deniz, Gürsel) tarafından Ana ve Üç Oğul (2008) adlı bir kitapta toplanmıştır (Turan 288 ve Yıldızdağ).

Ozanın, altı evladı ölmüştür ve acısını yaşamıştır:
Odasının içi ne kadar serin
Ağrır evladımın acısı derin
Telli duvaklı alamadan gelin
Zalim felek nasıl kıydın gencime (Şahinoğlu: 76).

Dikmenli Emine Şener yedi yaşında babasını kaybetmiş ve on altı yaşındayken evlenir. Çocuk sahibi olamadığı için bu durumdan fazlasıyla etkilenir ve şiirlerinde bu üzüntüsünü sıklıkla işlemiştir (Aral). Dikmenli Emine Kadın, bir defasında Atatürk Dikmen'e geldiğinde onunla görüşmüş ve daha sonra ağıtında bu anıdan nakışlar yer almaktadır:

Dikmen dağlarına gelmez olaydın
Mavi gözlerini görmez olaydım
O tatlı sözlerin duymaz olaydım.

N'ettin İstanbul n'ettin Türk'ün Ata'sın
Yalabuca kaybettim yetimlerin babasını.

Horozlupınar'da arabası vurdu
Dikmen dağlarına gün şavkı vurdu
Yanına ünletip halimi sordu

N'ettin İstanbul n'ettin Türk'ün Ata'sın

İsmi yazsınlar mezar taşına
Herşeyi emanet etsinler arkadaşına
Teselli versinler kız kardaşına

N'ettin İstanbul n'ettin Türk'ün Ata'sın? (Boratav).

Kamanlı Âşık Emine Bacı dört oğlunun ünlü 93 Harbi'nde şehit oluşu üzerine yaktığı ağıt:
Ana ağlar, bacı ağlar
Ağ gelinler gara bağlar
Hep kapandı büyük evler
Koca kaldı, karıyanan.

Yaz gelir de bilbil öter
Dağlar melil melil tüter
Has bahçada güller biter
Hayva, turunç, nariyanan.

Ladıflar geliyo dense
Müdecisi eve gelse
Halil, Kaham gıra binse
Sülemenim doruyunan.

Goyun geldi sürüyünen
Evler yandı veriyinen
Hep melekler harbe gitmiş
Al bayraklı periyinen.

Gars'da gavga guruluyo.

Ladif* orda deriliyo.
Trampetler vuruluyo
Mızıkalı boruyunan.

Emine'm der kime aman
Üstümüzden gahsa duman
Bizim vatanımız Gaman
Mor sümbüllü goruyunan (Manya 20).

Âşık Fatma İnan Elbistanlı ve Daha çok Çukurova bölgesinde ağıtlarıyla tanınmaktadır. On beş yaşında dul kalan bir gelinin ağzından yaktığı ağıt:

Ne yokuşun başındayım
Ne inişin dibindeyim
Daha onbeş yaşındayım
Bana dulluk yakışır mı?

Askerler giyer karayı
Kepin tarayı tarayı
Doktor bile bilemedi
Yüregindeki yarayı.

Göksun'un göğel turnası
Gürün'ün yağal elması
Bu da bizden ganil kalsın
Onbeşinde dul kalması.

Celâ'nın da büyük öz'ü
Sen kime ediyon nazı
Gitme kuzum burda eğlen
El alır gönlünün düştüğü kızını.

Kapınızın önü dölek
Felek güldürmez ki gülek
Eli oynattı güldürdü
Sana hayin baktı felek (Manya: 23).

Pîr Sultan Kızı Sanem, Pîr Sultan Abdal'ın kızıdır. Babasının ölümü üzerine yazdığı ağıt:

Dün gece seyrimde coştuydu dağlar
Seyrim ağlar ağlar pîr sultan deyü
Gündüz hayalim 'de gece düşümde
Düş de ağlar ağlar Pîr Sultan deyü

Uzundu, usuldü dedemin boyu
Yıldız'dır yaylası, Banaz'dır köyü

Yaz bahar ayında bulanır suyu
Sular çağlar çağlar Pîr Sultan deyü

Pîr Sultan Kızıydım ben de Banaz'da
Kanlı yaş akıttım baharda güzde
Babamı astılar kanlı Sivas'ta
Dar ağacı ağlar ağlar Pîr Sultan deyu

PİR SULTAN ABDAL'ım hey yüce gani
Daim yediğimiz Kudret'in nanı
Hakk'a teslim ettin ol şirin canı
Dosların ağlaşır Pîr sultan deyü (Manya 37 ve cem24d.wordpress.com)
Yaşayan halk ozanlarımızdan Çorumlu Ezgili Kevser 'in ağıtlarına örnek;

Çile (Ağıt)
Genç yaşta çileye talip olmuşum
Yıllar çile zaman çile gün çile
Gün görmemiş çiçek gibi solmuşum
Bugün çile yarın çile dün çile

Civanım kayboldu içim yanıyor
İçimde her çeşit acı dönüyor
Gönlüm kırık dert çok yürek kanıyor
Bağrım çile ruhum çile can çile

Kul Kevseri boynun bükük çağlarım
Kardeş acısıyla yürek dağlarım (www.ezgidiyari.com)

Şiire, 7-8 yaşlarında iken başlayan Âşık Ayşe Çağlayan (1939 / 2008), henüz ayak, ölçü ve kafiyeden habersiz olduğu dönemlerde serbest ayakla ağıtlar söylemiştir. (Türkan, Hüseyin Kürşat 2019). Özellikle yöredeki ağıtları söyleyerek canlı kalmasını sağlayan Âşık Ayşe Çağlayan Andırın'ın Efrağızlı köyünde yaşayan Hatice Anne (ÇİNGİL),1996'da ölümüne çok üzülenek aşağıdaki ağıtı söyler:

Her yerde ettik methini,
Bilen bilir kıymetini,
İnşallah cennet hatını,
Nuri ÇİNGİL'in annesi.

Beş vaktini kılıyordu,
Hak'tan rahmet diliyordu,
Nurlu yüzü gülüyordu,
Remzi ÇİNGİL'in annesi.

Sabahleyin er kalkardı,
Daima tesbih çekerti,

Hak yolunda yaş dökerdi,
Nuri ÇİNGİL'in annesi.

İk'öğlü var kızı yoktu,
El malında gözü yoktu,
Haktan başka sözü yoktu,
Remzi ÇİNGİL'in annesi.

Hatır gönül güder idi,
Dünya malı neder idi,
Çok misafirperver idi,
Nuri ÇİNGİL'in annesi.

Allah ona rahmet etsin,
Makamını cennet etsin,
Mezarında güller bitsin,
Remzi ÇİNGİL'in annesi.

Bir de ahiretliği vardı,
Sanmayın ki kalbi dardı,
ÇAĞLAYAN'a ilham verdi,
Nuri ÇİNGİL'in annesi (Temiz: 187)

Aşık Yeter Yıldırım, Hasan Yıldırım (Yüzbaşıoğlu/Mihmanî)'ın eşidir. Hayatı yoksullukla geçmiştir. Eşinin aşık olmasının şiire başlamasına büyük katkısı olmuştur.

Kocası Âşık Yüzbaşıoğlu'nun ölümü üzerine
Yeşil ördek yüzer derin göllerde
Gahi sahralarda gahi çöllerde
Sen de söylenirdin tatlı dillerde
En sonunda hasta oldun sevdiğim

Şu elleri adım adım dolaştın
Nice âşıklarla çıktın yarıştın
Ağalarla beyler ile konuştun
En sonunda dilin durdu sevdiğim

Yetim idin neler geldi başına
Ömür verdin toprağına taşına
İşte Az(ı)rail geldi karşına
En sonunda canı verdin sevdiğim

Canım hoca geldi seni yumaya
Talkın verip cenazeni kılmaya
Açıldı kara toprak seni sarmaya
Ahir vakit tamam oldu efendim

Nicesinin felek kıyar canına
El komaz mı toprağına toprağına
Canım kardaş gelmez oldun yanına
Sana canım feda dedim efendim

Yüzbaş' oğlu derler benim yârıma
Dayanamam feryadına zarına
Kardaş dertli âşık yaz mezarına
En sonunda baykuş öttü efendim

Ey sevdiğim ciğerimde yarasın
Kınının içinde sazı çürüsün
Açılsın kapılar göçü yürüsün
Yeter boynu bükük kaldı efendim (Kaya).

Âşık Gülhanım Yıldırım, Âşık Yüzbaşoğlu ile Âşık Yeter Ana'nın kızıdır. Dokuz çocuklu ailenin en büyük çocuğudur. Bir yaşında iken beşikden düşüp sakat kalmıştır. On dokuz yaşında evlenmiş ve üç çocuğu olmuştur. Kocası trafik kazasından ölmüştür. Şiirlerinden Feleğin sillesi ağıt niteliğindedir (Türkan).

Gelin ağlar gelin bakın halime
Feleğin sillesi bana da vurdu
Kadınım ya gücüm yetmez zalime
Kimi ezdi geçti kimi de sürdü.

Bir yaşında iken düştüm beşikten
Sakat kaldım hotum ile âşıktan
Gözü yaşlı gelin çıktım eşikten
Kimi bozdu geçti kimi de serdi.

Bilmem ki kaderin bana kastı ne
Kuma etti beni kuma üstüne
Kul eyledi yaren ile dostuna
Kimi kızdı geçti kimi de kırdı.

Gülhanım'ım der ki dersimi aldım
Derdim içe aktı saçımı yoldum
Genç yaşında yârim öldü dul kaldım
Kimi üzdü geçti kimi de yerdi (Kaya).

Âşık Nurşah (Durşen Mert)'ın kızının gelin gidişinin ardından yaktığı ağıt duygularını ifade eder:

Kızım Aldın Giden Benden
Kara gurbet dedikleri,

Kızım aldın giden benden,
Dert budur söyledikleri,
Kızım aldın giden benden,

Sofrada kaldı kaşığı,
Kız ananın yan eşiği,
Karardı yanmaz ışığı,
Kızım aldın giden benden,

Kucağımda büyüttüğüm,
Şu koynumda uyuttuğum,
Küştan küştan avuttuğum,
Kızım aldın giden benden,

Kızım ele gelin oldun,
Gayrı sen onların oldun,
Küştan küştan avuttuğum,
Kızım aldın giden benden,

Anne Nurşah, tacın takar,
Firkat ağıdını yakar,
Ardın sıra yavrum bakar,
Kızım aldın giden benden (Köksal).

360

Âşık Nurşah, 1993 yılında Allah'ın rahmetine kavuşan Cumhurbaşkanı Turgut Özal ardından şu ağıdı dile getirir:

Cumhurbaşkanımız rahmetler sana,
Nâdir evlat senin gibi insana,
Belki de hiç gelmeyecek cihana,
Dünya kan ağlıyor Türkiye yasta.

Ansız ölüm Onu bizden yitirdi,
Yaşlı gözler gökten yağmur getirdi.
Bir Mustafa Kemal daha götürdü,
Dünya kan ağlıyor Türkiye yasta (Öger).

Ağıt yakma geleneği yüzyıllardır süregelmiş ve günümüzde devam etmesi yaşayan kültürümüz için önemlidir. Kadın âşıklar tarafından yakılan ağıtların bu kültürün devamına önemli katkılar sağlamıştır. Kadın âşıklarımız ağırlıkla ölüm üzerine ağıtlar yakmıştır.

KAYNAKÇA

- Aral, A., Şener E. (2019), <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/emine-emine-sener>.
- Arslan İ.. Türkmen Ağıtçısı Andırınlı Hasibe Hatun.
<https://www.tirsikdergisi.com/sayfa/yazarlar/ismail-aslan/turkmen-agitcisi-andirinli-hasibe-hatun/> Erişim zamanı: 06.01.2023.
- Boratav P. (2010), Halk Geleneğinde Atatürk ve Atatürk Devrimleri. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 2015, 36 (1), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3235/45078>
- Çetindaş D. (2010), Hüzünlü Bir Aşkın Biyografik Okuması: Şükûfe Nihal ve Yakut Kayalar. Türklük bilimi Araştırmaları: 155-169.
- Çınar S. (2008), Yirminci Yüzyılın İkinci Yarısında Türkiye'de Kadın Âşıklar. Tez (Doktora) İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir H. (2018), Mezâr, Cânımı Âteşlere Eden İlkâ' Nigâr Hanım'ın Eserlerinde Ölüm Teması, Modern Dönemde Edebiyat, Eğitim, İktisat ve Mühendislik, Ankara: Berikan Yayınevi, 295-311.
- Demirdağ, Altıkulaç R. (2015), A Woman in The Ottoman Empire: Poet Nigâr Hanım and Her Lovepoems. Osmanlı İmparatorluğunda Bir Kadın: Şair Nigâr Hanım ve Aşk Şiirleri International Journal of Language Academy, 3(4) 367-373.
- Demirdağ, Altıkulaç R. (2020), Edebiyatta Ölüm ve Şair Nigâr Hanım'ın Şiirlerinde İntihar Yazını. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29(2) 28-41.
- İnan, A. (1985), Manas Destanı, Ankara.
- Kaya, D. (1999), Anonim Halk Şiiri. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. Bir Âşık Ailesi: Âşık Yüzbaşıoğlu ve Ailesindeki Diğer Âşıklar. <https://turkoloji.cu.edu.tr/ALK%20EDEBIYATI/25.php>. Erişim zamanı 09.01.2023
- Kemal, Y. (2014), Ağıtlar folklor derlemesi. Yapı Kredi Yayınları.
- Köksal, Behiye. Türk Sözlü Şiir Sanatında Kadın Yaratıcılığının Arketipleri T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü kongresi. Türk Halk edebiyatı. file:///C:/Users/90539/Downloads/TurkSozluSiirSanatindaKadinYaraticiligininArketipleri_20190318110642179.pdf. Erişim zamanı 09.01.2023.
- Köksal, H. (1992), Günümüz Aşık ve Şairlerinde Ağıt Yakma Geleneği. Erdem, 12(34),135-150. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/686942>.

- Makal T, K. (1986), Anadolu'da Ağıtçı Kadınlar. 3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi, İzmir. <http://www.gulceedebyiat.net/konu-tahir-kutsi-makal-anadolu-8217-da-agitci-kadinlar-11846.html>
- Manya İ. (1983), Halk Şiirinde Ana Sesi Kadın Ozanlar Antolojisi. İnanç Yayınları. <https://www.scribd.com/document/374676276/Halk-Şiirinde-Ana-Sesi-İlkin-Manya>.
- Öger A. (2006), Buldan Yöresinde Ağıt Yakma Geleneği ve Yöre Ağıtları Üzerine Bir Değerlendirme. Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Buldan sempozyumu 23-24 Kasım. <http://buldansempozyumu.pau.edu.tr/kitap/15.oturum/4.pdf>.
- Özdemir A. (2019), Âşık Derdimend ana (Fatma Oflaz). <http://www.bizimsivas.com.tr/kose-yazilari/sik-derdimend-ana-fatma-oflaz-4097.html>. Erişim zamanı 09.01.2023.
- Sümbül M. (2011), Ramazanoğlu ailesinden bir ozan: Hasibe Ramazanoğlu. Prof Dr Mine Mengi adına Turkoloji Sempozyumu, Adana 20-22 Ekim, 556. https://turkoloji.cu.edu.tr/mine_mengi_sempozyum/muzaffer_sumbul_hasibe_ramazanoglu.pdf. Erişim zamanı 09.01.2023.
- Şahinoğlu H. (2008), Ana ve Üç Oğul, Ay Yayınları, Aydın.
- Tatar Kırılmış, İ. (2012), Şair Bir Halk Kızı Yaşar Nezihe Bükülmez, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 70-84.
- Temiz M. (2005), Andırın (Kahraman Maraş)'dan derlenen ağıtlar (İnceleme-Metin). T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal BilimlerEnstitüsü <https://openaccess.firat.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11508/16172/188324.pdf?sequence=1>
- Turan, F., A, Reyhan Gökben S. (2014), Geçmişten Günümüze Sazda ve Sözde Usta Kadınlar. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Türkan. H. K. (2019), Çağlayan/Ayşe, Ayşe Çağlayan. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/caglayan-ayse-ayse-caglayan>
- Uğurcan, S. (1990), Makbule Leman Hayati, Şahsiyeti, Eserleri. Türklük Araştırmaları Dergisi 6. 331-407.
- Yeniterzi, E. (2011), Tanzimattan cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Konyalı şair ve yazarlar. Selçuk üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Dergisi. 100, 77-59. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sutad/issue/26290/277022>.
- Yıldızdağ, G. (2019), Hatce Ana, Hatice Şahinoğlu. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hatce-ana-hatice-sahinoglu>. Erişim zamanı 09.01.2023.

www.edebiyathane.com/kimseye-etmem-sikayet. Erişim zamanı 09.01.2023.

<https://www.turkuler.com/ozan/DKgulhanim.asp>. Erişim zamanı 09.01.2023

<https://sites.google.com/site/edebiyolum/turkiyede-kadin-asiklar/dudu-karabiyik>. Erişim zamanı: 09.01.2023.

<https://www.ozanlarodasi.com/2021/11/ask-dudu-karabyk-kimdir.html>. Erişim zamanı 09.01.2023.<https://diegazete.de/safaka-veda/> Erişim zamanı: 06.01.2023.

[http://www.ezgidiyari.com/index.php?searchtext=Aşık%20Kevseri&searchtype=kaynak&letter=&adi=Çile%20\(Ağıt\)&id=6890&start=1&total=57](http://www.ezgidiyari.com/index.php?searchtext=Aşık%20Kevseri&searchtype=kaynak&letter=&adi=Çile%20(Ağıt)&id=6890&start=1&total=57). Erişim zamanı: 06.01.2023.

<https://cem24d.wordpress.com/2009/11/26/kizi-senem'in-agiti/> Erişim zamanı: 08.01.2023

<https://corum.ktb.gov.tr/Eklenti/56830,corum-halk-siiri-antolojisi-1pdf.pdf?0> Erişim zamanı: 08.01.2023